

SOLITO

Javier Zamora (La Herradura, El Salvador, 1990) és escriptor. Quan tenia nou anys va emigrar als Estats Units per retrobar-se amb els seus pares, exiliats a causa de la guerra civil que va assolir El Salvador entre el 1980 i el 1992. El seu primer llibre de poesia, *Unaccompanied*, explora aquesta experiència des de la vessant poètica. *Solito* en són les memòries i ha estat considerat com un dels millors llibres del 2023 per mitjans com *The New York Times Book Review*, *The Washington Post* o la revista *Kirkus*. També va ser finalista del Premi PEN/John Kenneth Galbraith de no-ficció i inclòs en la primera tria del Carnegie Medal for Excellence i el Premi PEN/Open. El 2017 va rebre una beca literària Lannan, un premi de narrativa i el Premi Barnes & Noble Writer for Writers 2016 per la campanya Undocupoets, una iniciativa de diversos poetes que reivindiquen el dret de tot escriptor, tingui o no tingui papers, a participar en qualsevol premi literari.

Marta Marfany (Barcelona, 1973) és traductora i professora de la Facultat de Traducció de la Universitat Pompeu Fabra. Ha traduït autors clàssics de la literatura francesa, com Émile Zola, Honoré de Balzac, Paul Valéry, Samuel Beckett, Théophile Gautier i Guy de Maupassant, i també autors contemporanis, entre els quals Philippe Delerm, Jérôme Ferrari, Ivan Jablonka i Marie NDiaye. També ha traduït alguns dels noms més destacats de la novel·la gràfica actual, com Riad Sattouf, Catel & Bocquet i Pénélope Bagieu.

The New York Times – «*Solito* és tant una obra de curació personal com una crida implícita als països, els Estats Units inclosos, perquè s'enfrontin a les dificultats i els perills que la immigració va suposar per a Zamora, i als riscos que encara segueix comportant per a moltes altres persones.»

Dave Eggers – «Una història fascinant de perseverança i de tot el que poden arribar a fer els éssers humans per ajudar-se en els moments més difícils.»

NPR – «Unes memòries apassionants. *Solito* és especial per moltes raons, però la principal és la veu de Zamora i la narració vívida del seu viatge. És això el que fa que sigui de lectura obligada.»

San Francisco Chronicle – «La màgia d'aquest llibre no només rau en la veu seductora del jove Javier, ni en el viatge esgarriós i la valentia immensa dels immigrants, ni en el relat del viatge d'un heroi en formació. Es fa difícil conciliar el fet que aquest llibre no hagi estat sempre entre nosaltres. Com pot ser que una cosa tant essencial i fonamental per a la història d'Amèrica encara no formi part del nostre cànon?»

Los Angeles Times – «Elaborat amb una intimitat aclaparadora... et sentiràs tan a prop del noi [Zamora] que hi continuaràs pensant molt de temps després d'haver acabat el llibre. És impossible no quedar absort per aquest llibre extraordinari i alhora sentir que et canvia de dalt a baix.»

Daniel Alarcón – «*Solito* és una revelació.»

Kirkus Review – «Una obra meravellosa i reeixida que converteix l'experiència del migrant en un retrat vívid i immediatament abastable.»

Publishers Weekly – «Un retrat commovedor del poder dels vincles humans... una història colpidora.»

BBC News – «És un text en què els detalls devastadors s'entrellacen amb passatges d'una bellesa estremidora. Un llibre que els crítics han descrit com a important, necessari, inoblidable.»

Sandra Cisneros – «He esperat durant dècades unes memòries com *Solito*.»

Francisco Goldman – «El que ha aconseguit Javier Zamora amb *Solito* sembla un miracle. Fa reviure d'una manera perfecta la veu, la consciència i les emocions del seu jo de nou anys.»

Jose Antonio Vargas – «Un clàssic actual... Javier Zamora ha portat la "història del nen migrant" a un nou cim literari.»

Javier Zamora

SOLITO

UNA HISTÒRIA REAL

Traducció de l'anglès de Marta Marfany

ASTROLABI, 15

EDICIONS DEL PERISCOPI

Títol original: *Solito*
© Javier Zamora, 2022
Publicat per Hogarth
Els drets de traducció d'aquesta obra han estat arranats per MB Agencia Literaria sL i The Clegg Agency, Inc., USA
Tots els drets reservats

Primera edició: gener del 2024

© de la traducció: Marta Marfany, 2024
© de la il·lustració de la coberta: Daniel Liévano
Adaptació de la coberta de l'edició americana per Tono Cristòfol / Periscopi © de la coberta americana (Hogarth/PRH): Anna Kochman
© de la fotografia de l'autor: Apollo Fields
© d'aquesta edició: Edicions del Periscopi sLU, 2024

Publicat per Edicions del Periscopi sLU
info@periscopi.cat | Web: www.periscopi.cat
Facebook: www.facebook.com/Periscopi
Twitter: twitter.com/Ed_Periscopi
Instagram: @edicions_del_periscopi

Impressió: Romanyà Valls, Capellades

Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Edició a càrrec d'Aniol Rafel, Andrea Rovira i Marta Rubirola
Maquetació: Tono Cristòfol
Correcció: Núria Saurina Eudaldo, Òscar Lozano i Rudolf Ortega
Disseny de la col·lecció i interiors: Tono Cristòfol

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper offset cru de noranta grams i ha estat compaginat amb la tipografia Caslon Pro.

Dipòsit legal: B 19752-2023
ISBN: 978-84-19332-56-1

Tots els drets reservats. Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics.

Sumari

Capítol u 17 <i>La Herradura, El Salvador</i> 16 de març del 1999	Capítol sis 245 <i>De Guadalajara a Sonora</i> 22 de maig del 1999
Capítol dos 71 <i>Tecún Umán, Guatemala</i> 6 d'abril del 1999	Capítol set 283 <i>Els USA</i> 29 de maig del 1999
Capítol tres 115 <i>Ocós, Guatemala</i> 27 d'abril del 1999	Capítol vuit 393 <i>Segon intent</i> 2 de juny del 1999
Capítol quatre 157 <i>Oaxaca, Mèxic</i> 29 d'abril del 1999	Capítol nou 481 <i>Todo va' estar bien</i> 7 de juny del 1999
Capítol cinc 195 <i>Esperant</i> 29 d'abril del 1999	Agraïments 527

Per a la Patricia, la Carla, el Chino
i tots els immigrants que vaig conèixer en el camí
cap als Estats Units i que no he tornat a veure mai més.
Sense vosaltres, jo ara no seria aquí.

Els esdeveniments i la gent descrits en aquest llibre són reals. Per protegir la identitat d'algunes persones, els he canviat el nom o he fet servir sobrenoms.

El nostre cos és el text que transporta els records
i, per tant, recordar no és sinó reencarnar-se.

KATIE CANNON

(citat a *The body keeps the score*)

Tant els nois com les noies, per exemple, feien referència al temps perdut i sobretot a l'amor excepcional de la mare. Més d'un també deia que se sentia com si tingués un forat al cor per l'absència de la mare. Així, sempre els embolcallava una sensació d'enyorança.

LEYSI J. ABREGO

Sacrificing families

Capítol u

La Herradura, El Salvador

16 de març del 1999

Viatge. Els pares van començar a fer servir aquesta paraula deu fer més o menys un any: «Un dia faràs un viatge per venir amb nosaltres. Com una aventura. Com fa en Simba abans de tornar a casa». Si fa o no fa a la mateixa època em van enviar *Aladí*, *Jurassic Park* i *El rei lleó*, i també un reproductor VHS Panasonic quan vaig fer vuit anys.

«Viatge», diuen ara mentre parlo amb ells al forn de pa, des d'on els truquem l'abuelita Neli, l'avi i jo; a casa no tenim telèfon, però sí que tenim una tele en color, una nevera nova de trinca i una peixera.

—Javiercito! —fa l'abuelita Neli movent la mà cap a mi.

Sempre m'ha dit així. Em sembla que el meu sobrenom, Chepito, li recorda massa Don Chepe, que és com li diuen a l'avi al poble.

—Els papes diuen que aviat aniràs amb ells —diu l'abuelita, i somriu, ensenyant les dues dents d'or de dalt.

Els clotets de les galtes se li marquen encara més en la seva cara rodona. La tia Mali també té la cara rodona, però ara mateix no hi és, està treballant a la clínica. Ella i

l'abuelita han començat a fer servir cada vegada més aquesta paraula. Viatge amunt, viatge avall. Viatge viatge viatge. Sento el viatge a les plantes dels peus. El veig en somnis.

En alguns somnis soc en Superman, o en Goku, i volo per sobre els camps, els rius, per sobre El Salvador, per sobre tots els països, per sobre la gent, els pobles, i vaig volant fins a Califòrnia, fins als meus pares. Truco al timbre. Obren la immensa porta, alta i ampla, de fusta bona, i corro cap a ells. M'ensenyen la sala d'estar. La tele enorme. Al darrere, la piscina, la gespa, els arbres fruiters, un minicamp de futbol, una tanca blanca. M'enfilo pels seus marañones, em menjo els seus mangos, jugo al seu jardí...

Cada vespre, després de resar i abans d'adormir-me, m'estiro al llit i penso en ells. En quina mena de llit deuen dormir? És gran? És un llit d'aigua, com a les pel·lícules? Els llençols són suaus? M'imagino arraulint-m'hi ben al mig. Els llençols blancs més flonjos del món. La mama a l'esquerra, el papa a la dreta, una mosquitera com si fos un dossier que ens cobreix a tots tres.

Cada vegada que es trenca un plat, cada vegada que em cau una pestanya, cada vegada que veig una estrella fugaç, penso un desig, que és ser amb tots dos en aquell llit, allà als USA, prenent-me un sorbet de taronja. No ho he explicat a ningú; si ho explico a algú el desig no es farà realitat.

Tinc malsons, també. Malsons on em creix la barba i els pares encara no han vingut aquí amb mi. Malsons on jo no soc allà amb ells... i tinc trenta anys! Malsons on em persegueixen uns pirates o corro muntanya avall amb una allau darrere.

«Els malsons els has d'explicar de seguida que et despertis perquè no se't quedin dins el cap. I mai a la cuina, si

no t'entraran a la panxa. I tindràs una indigestió», em va dir la mama, i no me n'he oblidat mai.

Viatge. Vaig començar a fer servir la paraula a escola. Primer als que em són més amics: «Fijáte vos, un dia faré un viatge. Com jugar a fet i amagar, però real».

Quan feia primer jo era l'únic que no tenia cap dels dos pares amb mi. La Mali diu que se'n van anar perquè, abans de néixer jo, hi havia una guerra, i després no hi havia feina. Ara gairebé tots els meus companys tampoc tenen aquí o el pare o la mare. Alguns amics amb sort, pocs, se n'han anat amb els seus pares als USA, la majoria en avions gegants.

A l'hora del pati, els meus amics i jo parlem del dia que ens menjarem la nostra primera pizza de pepperoni com les Tortugues Ninja, del dia que ens menjarem una lasanya com en Garfield, del dia que menjarem al McDonald's, del dia que veurem la nova pel·li de *La guerra de les galàxies* en un cine amb aire condicionat, menjant crispetes amb mantega. No he tastat mai cap d'aquestes coses, excepte la pizza del Pizza Hut, i això va ser per Nadal de l'any passat.

«Però em trobaràs a faltar? Sí?», em pregunten els meus amics.

«Puesí», dic, però de fet no ho sé.

Els pregunto si ells em trobaran a faltar a mi. «I tant», diuen, perquè cap dels que se n'han anat als USA ha tornat mai de visita. De vegades, l'avi o l'àvia d'algun d'aquests passa pel carrer i els preguntem com està en Dallonses, i ells responen «en Dallonses t'envia records». Però això és el màxim que en Dallonses se'n recorda de nosaltres. «Oh, gracias, doña, gracias, don. Doni-li records de part meva.» I no en tornem a sentir parlar més.

El forner encara és aquí. La seva dona i tots sis fills, també. Semblen feliços. Jo vull el que té el forner: tothom de la família sota el mateix sostre. Tots els meus amics i jo volem anar amb els nostres pares, on tot és nou, fresc, on les deixalles les recullen amb camions, on l'aigua surt d'unes aixetes de plata, on quan neva cauen els flocs més blancs, on la gent fa guerres de boles de neu i tallen arbres de debò per Nadal, no branques de cotó pintades de blanc amb esprai, com fem aquí.

I com que els nostres pares no hi són i nosaltres no som allà amb ells, els mesos de maig i juny són tristos. En general, a la festa del Dia del Pare i a la del Dia de la Mare hi venen els avis. No és que no els estimem, els avis. Ens els estimem. M'estimo molt l'abuelita. M'agrada com cuina. M'agrada enfonsar la cara entre els seus cabells arrissats i encrespats, tenyits de negre, tan curts que la fan semblar un micròfon, i que li fan olor de pupusa quan m'abraça. M'encanten els clotets que se li fan a les galtes quan somriu. El seu nas pla i ample amb la piga negra-marró al mig, que s'ha de fer revisar cada any a l'hospital per controlar que no se li faci massa gran. I m'encanten les falses celles castanyes que es dibuixa ben primes amb un llapis tan bon punt es lleva al matí.

Estimo la mama, també. El papa no l'he vist mai, o potser sí, però no me'n recordo. Jo estava a punt de fer dos anys quan se'n va anar. Per telèfon sembla simpàtic. Té la veu greu i ronca, però també suau com una pedra llisa que rebota per sobre l'aigua. Amb ell sempre hi parlo el segon, després d'haver parlat primer amb la mama. D'ella me'n recordo de tot. La veu dura com el rompent d'una onada quan s'enfada amb mi. L'alè fresc com cogombres acabats de tallar.

Avui també parlo amb ella primer, i després ella li passa el telèfon al papa. De vegades em fa tanta vergonya parlar

amb el papa que la mama ha de posar-se al telèfon amb ell. Altres vegades la tia Mali em va dient fluixet les coses que he fet aquella setmana perquè les hi expliqui a ell.

Cada pocs mesos envien fotos, i a les fotos el papa sembla bo i fort. M'agrada el seu bigoti espès. Els seus cabells negres espessos. Les seves dents grosses. La cadena d'or que porta per sobre la samarreta, amb els músculs que se li marquen. Tothom al poble m'explica històries sobre ell, però jo de fet no li he preguntat mai res perquè m'agafa vergonya quan li sento la veu.

Ara és l'avi qui parla amb ells, parla fluixet al telèfon perquè no el senti. Però el sento. Perquè escolto. Tinc l'orella fina. *Finíssima*. Sento que diu fluixet «Don Dago», després una altra cosa que no puc desxifrar i llavors deixa anar «pel Dia de la Mare».

Don Dago és el coyote que fa quatre anys va portar la mama als USA. Últimament ve més per casa. O sigui que lligo caps fàcilment. Soc el que treu més bones notes de la classe: cada any tinc el diploma de millor estudiant.

El Dia de la Mare. Des de la guarderia que les monges ens fan brodar mocadrets amb «Feliz Día de la Madre» o «Feliz Día del Padre» en fil blau o vermell. Cada. Any. Tots. I. Cadascun. Almenys la P és més fàcil que la M. Quan feia segon, els meus amics i jo vam començar a escriure-hi directament el nom dels avis. Així és més fàcil.

Aquest Dia de la Mare, però, serà diferent. És l'any que per fi veuré els pares! Aquest any brodaré el nom de la mama en un mocador i l'hi donaré a ella, en persona.

—Arribarà abans de l'estiu. No patirà el fred de les muntanyes com tu —intenta xiuxiuejar l'avi, com si jo no sabés que parlen de mi.

Amago la felicitat, el somriure, però és dur no posar-se a córrer amunt i avall per la sala d'estar de cal forner. És dur no fer tombar les taules. És dur no arrencar a córrer les quatre illes de cases que hi ha fins a la nostra. És dur no arrencar a córrer cap a la clínica on treballa la tia Mali. No sé si podré dissimular quan ella surti de la feina a les sis de la tarda. Sí que puc, però; dissimulo, torno caminant cap a la paradeta de l'abuelita, agafant-li la mà. Estrenyent. Premo tan fort que les mans ens suen i la suor diu: «Ara sí que passarà. Per fi passarà».

La tia Mali entra corrents a l'habitació, a través del llençol penjat amb un cordill que fa de porta, cridant:

—Chepito! Chepito! Hi acabo de parlar!

Tira la bossa negra que la mama li va regalar fa uns anys per Nadal a sobre el tocador de fusta del costat del llit.

—Amb qui?

—Amb els teus pares, tontito.

M'agrada que em digui tontito. És una paraula que sona com la pluja que s'escola pels forats de la teulada de casa i cau als poals de llauna que posem a terra perquè l'habitació no s'inundi.

—Han triat la data. El mes.

No sap que he sentit l'avi parlant per telèfon.

—Una mica d'alegria! Vols saber com han triat la data?

Somric perquè ho vull saber, però també perquè s'ha tret una de les sabates negres de flamenco i ara es baralla amb l'altra.

—Els companys de feina de ta mare a Toys 'R' Us diuen que hauries d'arribar abans de l'agost, així podràs aprendre anglès abans que comenci l'escola.

La Mali s'asseu al llit i agafa mitja llimona que hi ha en un bol de plàstic a sobre del tocador —la mitja llimona que no ha fet servir aquest matí i que ara té enganxades tot de mosquetes de la fruita—. S'espren el suc de la llimona per sobre els peus i després se'ls eixuga amb una tovallola.

—És estrany que els gringos comencin l'escola tan tard, oi, Chepito?

Miro amunt cap al sostre, després a fora per la finestra del costat del meu llit.

—Com és que no comencen l'escola al gener com nosaltres?

—Vete a saber —diu, arronsant-se d'espatlles, mentre fa lliscar els peus dins les sandàlies de plàstic i va cap a la cuina per tirar al pati la mitja llimona feta servir. El llençol porta voleia darrere seu mentre torna cap a l'habitació i s'enfila al llit.

—Crec que així seràs sis mesos més llest que els gringuitos —sempre ho acaba tot amb *ito*—. I el primer dia d'escola tothom és nou.

Pica amb la mà dreta al matalàs, el senyal perquè jo hi vagi travessant el terra de rajoles fredes. L'olor de pata chuca gairebé se n'ha anat: la llimona és el que va millor de totes les coses que ha provat. El talc no li fa res, i aquella barreja estranya de vinagre, mel i rovell d'ou va ser pitjor i els peus encara li feien més pudor.

Fem aquest ritual cada dia al vespre quan torna de la feina. M'estiro a prop seu mentre ella m'explica les novetats de la clínica: quina malaltia té cada pacient, els resultats de les proves, la nova disputa entre els metges o bé, si no ha passat res, que avorrit que ha estat el dia.

Recolzem els peus contra la paret, amb el cap a la vora del llit, ben arran. Mirem cap amunt al vidre d'enmig les teules de terracota que formen la teulada. Mirem a través del vidre i observem les primeres estrelles de la nit, i això vol dir que gairebé és l'hora de sopar.

La Mali només té vint-i-tres anys, però ha sentit que posar els peus a la paret d'aquesta manera va bé contra la «cel-lu-li-tis». M'agrada, aquesta paraula, *cel-lu-li-tis*. A totes les dones que compren a la paradeta de pupuses de l'abuelita sembla que és una cosa que els hi preocupa com si fos una plaga. L'abuelita ven pupuses davant de la clínica des que la mama era petita. La mama l'ajudava a vendre pupuses. La Mali també, fins que va anar a l'escola i després va començar a treballar de secretària a la clínica. Per tant, ara és la tia Lupe —la més jove de les tres germanes— la que ajuda l'abuelita a fer les pupuses i a vendre-les.

Amb els peus enlaire i havent repassat les xafarderies, la tia Mali comença a explicar-me coses dels seus pretendents.

—Fijáte que avui m'ha vingut a veure el dentista...

Em distrec i em ve al cap que aquest matí la tia Mali feia tard. I això que la porta de casa queda només a uns metres de la clínica! Quasi cada matí es descuida el pintallavis i l'hi he de recordar. Llavors dona un cop d'ull al rellotge daurat Casio amb la corretja negra i crida «Puya!», que vol dir que fa tard. Corre cap a la porta, per poc no arrenca el llençol del cordill, i ja és fora, travessa el carrer repicant amb els talons, palpa les claus, corre avançant tots els que ja fan cua per ser els primers pacients del dia. Però no es descuida mai d'estampar-me un petó al front; m'espero un moment i llavors me'l netejo.

Quan la Mali es deixa l'esmorzar, l'abuelita li prepara una pupusa embolicada amb paper de plata, o pan dulce en una bossa de paper, i he de travessar el carrer sense asfaltar fins al despatx de la tia Mali, just al costat de la porta principal de la clínica. Quan no soc a escola, vaig a la parada i venc la millor orxata, ensalada, marañón i chan. Soc un bon venedor. En vaig aprendre assegut a la falda de la mama mentre ella despatxava i donava als clients una bossa de plàstic amb la beguda que havien demanat.

De tant en tant, algú de l'altra punta de la ciutat, de prop del moll d'on és el pare, diu «Dona-li records de part meva a en Javierón». El papa té uns quants sobrenoms, i la veritat és que no sé què volen dir. Lelota és el més difícil de desxifrar perquè no és cap paraula real. Després hi ha els que són evidents com Alacrán, però encara no sé d'on li ve, i, és clar, no l'hi he demanat mai.

«Records de part d'en Dallonses», li dic, per telèfon, al papa.

«Dona-n'hi també de part meva», diu, i em pregunta quants nous o deus he tret a escola i en quines assignatures. Quan hem repassat l'escola, repassem la meva salut i, per acabar, comentem les coses que em van enviar l'última vegada i parlem de les noves joguines o de la roba que voldré quan tornin a enviar-me un paquet.

Al final de tot de la conversa, just al final, quan ens hem de dir adeu, li pregunto quan ens veurem. Faig la mateixa pregunta a la mama. Els altres nens ja són allà amb els seus pares, o estan a punt d'anar-se'n. És com si cada mes desaparegués algú.

Jugues amb ells a futbol a l'hora de dinar, a tocar i parar a l'hora del pati, i llavors un dia, plof!, no tornen mai més.

La majoria se'n van en avió. Com? No ho sé. Altres se'n van per terra en un cotxe que els ve a buscar. Se'n van amb un parent o amb el parent que ja era allà. A l'escola, ens n'assabentem quan ja ha passat. Hi són i tot d'una ja no hi són. Tots sabem que se n'han anat.

«Aviat», diuen els meus pares. Sempre és «aviat». Però aviat no arriba, i jo encara soc aquí venent pupuses a la mateixa gent que n'hi venia la mama.

«Tingues paciència, Chepito», em diu la tia Mali cada vespre quan em queixo. Aquest cop, avui, és diferent, però. Quan ha acabat de parlar d'un altre pretendent seu, es gira cap a mi, em mira als ulls i diu:

—Aviat hi seràs, tontito, em fa tanta il·lusió per tu!

La crec. Ens quedem mirant el sostre. La tia Mali s'adona que estic nerviós, perquè comença a explicar-me coses del viatge de la mama a Califòrnia. És l'únic viatge cap al nord que coneix. Com hi va arribar el papa, al nord, això no ho sap ningú. Sembla que la mama va fer el viatge en dues setmanes.

—Ràpid. De pressa —diu la Mali, tallant l'aire amb el palmell de la mà mentre parla. Normalment té un to de veu suau, però ara l'apuja per remarcar que tot va ser molt ràpid—. Va travessar San Ysidro, va enfilarse dalt d'un mur-ito, va escalar una muntany-ita i va córrer cap a un cotx-ito que la va portar per una carretera molt llarga, la carretera més gran que havia vist mai, va passar per Los Angeles, va passar per San Francisco, fins a San Rafael, on l'esperava ton pare.

Mentre la Mali diu tot això, gesticula per representar els verbs. Dos dits cap avall movent-se endavant i endarrere volen dir que la mama va corrents. Una onada és la mama

saltant. Les mans fent rodar un volant d'aire és la mama dins del «cotx-ito».

He sentit aquesta història milers de vegades, però mai els detalls. A gran trets me la sé: se'n va anar, hi va arribar en dues setmanes. Va córrer, va saltar, va amagar-se, va anar en cotxe. Qui la va portar? Vull veure les muntanyes per on va córrer, els arbres que hi creixen. El mur. És de maons? De filferro? És alt? Els carrers, són de terra o asfaltats? Amples o estrets? Vull detalls, però no crec que la Mali sàpiga més del que m'explica, i quan parla estic callat. És una cosa de mi que no m'agrada. Soc massa vergonyós. A l'escola, els nens populars se'n riuen de mi i jo no dic res. M'amago.

Sé que els pares volien esperar que fos més gran. Vull pensar que ja no em veuen tan petit. No ho soc. Tinc nou anys, però ja m'enfilo bastant ràpid a la tanca que separa casa nostra de la dels veïns. És una tanca de filferro espinós. Quan la Bonita, la nostra gossa, persegueix una de les iguanes que viuen al nostre gran alvocater fins al terreny de la Niña Yita, m'arrossego per sota la tanca com ella, o m'enfilo pels pals de fusta enrotllats amb filferro, i passo. No m'he fet mai mal. Ni una esgarrapada.

—Però fa fred —diu la Mali—. Ta mare diu que a les muntany-itas es va posar malalta i que després va estar malament uns quants dies.

—Però ara està bé —dic.

La Mali juga amb els seus cabells ondulats i mira la claraboia. Alça les celles negres que semblen dues erugues, com fa sempre que rumia. Triga una estona, de manera que pregunto:

—Vols que mirem les fotos noves que va enviar la mama?

—Sí —respon en veu baixa mentre agafa l'àlbum que ja és damunt del llit, sota la seva cama suada. La pell se li enganxa a la coberta verda de plàstic, que li deixa una marca a la cuixa. No m'enfado, almenys no hi ha posat a sobre els peus pudents.

La mama va enviar aquest àlbum al febrer, quan vaig fer nou anys. La foto que més m'agrada és una que ella hi surt disfressada com una de les mascotes de Toys 'R' Us. No és la gran girafa, que es diu Geoffrey, seria massa alta per a la mama. La mama és petita, una mica més alta que l'abuelita, però més baixeta que la Mali, que fa metre seixanta.

A la foto, la mama surt a dins d'una girafa més petita, que porta escrit «Baby Gee» al pitet, i se li veu la cara amb una pantalla negra al darrere. Ric cada vegada que la veig. És molt xula: la mama, una petita girafeta.

La segona foto que més m'agrada és la de la mama davant la càmera amb un polo blau que li va gran (potser és del papa) i el Golden Gate al fons. El Golden Gate és un pont enorme, «el pont més gran que s'ha construït mai», va escriure la mama al darrere de la foto. És el que els hi dic als amics de l'escola.

M'encanten els cabells negres i llisos de la mama. El serrell que es pentinava amb laca davant del mirall i li quedava fixat. M'encanta quan el vent li fa voleiar els cabells, com en aquesta foto, i el serrell ni se li mou. Hi surt somrient. La mama quan somriu no ensenya mai les dents, sinó que inclina una mica la cara amb forma de cor com si s'acostés a algú perquè li digui un secret.

—És una passada, això —li dic, assenyalant les muntanyes de darrere el Golden Gate Bridge.

La cara rodona de la Mali hi està d'acord.

—Aviat caminaré per aquest pont —dic més fort, com si hagués marcat un gol. N'assenyalo les grans torres vermelles—: T'enviaré una foto des d'aquí mateix, igual que aquesta.

—Sí, per favor, Chepito, no t'oblidis de mi, eh!
No podria mai.